Література

Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М.: «Советская Россия», 1979. – 318с. *Галич* О.А., Назарець В.М., Васильєв Є.М. Теорія літератури: Підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти / О.А. Галич (наук. ред.). — К.: Либідь, 2001. — 486с. *Гладьо* С.В. Эмоциональность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Киевский гос. лингвистический ун-т. — К., 2000. — 223л. *Гнезділова* Я.В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний ун-т. — К., 2007. — 20с. *Дук* П.О. Лінгвостилістична характеристика німецьких гумористичних віршів: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2007. — 20с. *Евенко* Е.В. Фоносемантическая организованность текста как средство, способствующее построению смысла-тональности (на материале русской и английской литературы): Дис…канд. филол. наук: 10.02.19 / Тамбовский гос. технический ун-т. – Тамбов, 2008. – 155л. *Есин* А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения: Учеб. пособие для студ. и преподавателей филол. факультетов, учителей - словесников. — 4. изд., испр. — М.: Флинта, 2002. — 248с. *Корман* Б.О. Лирика и реализм. – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та, 1986. – 93с. *Літературознавчий* словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752с. *Марчишина* А.А. Функціонально-семантичні особливості дієслівних операторів гумористичної модальності (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2005. — 196с. *Станчик* Е.В. Определение и классификации эмоциональных состояний в психологи и лингвистике // Актуальні проблеми менталінгвістики. – Черкаси, 2003, Ч. 2. С. 153 – 161. *Тагильцева* Ю.Р. Субъективная модальность и тональность в политическом Интернет-дискурсе: Дис…канд. филол. наук: 10.02.01 / Уральский гос. педагогический ун-т. – Екатеринбург, 2006. – 251с.

МОРОЗОВА О. І.
(Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна)

РИЗОМОРФНІСТЬ ДИСКУРСНИХ РЕАЛІЗАЦІЙ НЕПРАВДИ

У статті розглядаються принципи, що визначають організацію дискурсних реалізацій неправди. Продемонстровано, що при виявленні мінливих конфігурацій вербальних та невербальних складників ситуації омани корисним опиняється розроблене Дельозом та Гваттарі поняття ризоми.

Ключові слова: дискурсна реалізація неправди, ризома, ситуація омани, вербальні та невербальні складники.

Морозова Е. И. Ризоморфность дискурсных реализаций лжи. В статье рассматриваются принципы, определяющие организацию дискурсных реализаций лжи. Показано, что при выявлении изменчивых конфигураций вербальных и невербальных составляющих ситуации обмана весьма полезным оказывается введенное Делезом и Гваттари понятие ризомы.

Ключевые слова: дискурсная реализация лжи, ризома, ситуация обмана, вербальные и невербальные составляющие.

Morozova O. I. Rhizomorphous Nature of Discourse Instantiations of Lying. This article addresses the principles which determine the organization of discourse instantiations of lying. It is demonstrated that the concept of the rhizome as developed by Deleuze and Guattari is highly relevant to a discussion of shifting configurations of verbal and non-verbal elements in the situation of deception.

Key words: discourse instantiation of lying, rhizome, situation of deception, verbal and non-verbal elements.

Лінгвістика XXI століття приділяє значну увагу розробці моделей розумово-мовленнєвої діяльності людини у ситуаціях, що відрізняються від ідеального зразка, взаємодії суб'єктів спілкування в оточенні, що постійно змінюється під впливом різнорідних, а іноді й суперечливих чинників. Ж.Дельоз і Ф.Ґваттарі зазначають, що описати ефекти, які виникають шляхом спонтанного поєднання елементів динамічної системи, їх послідуючого розвитку, модифікації, трансформації та навіть зникнення, здатне поняття ризоми.

У свідомості франкофона слово *rhizome* (ризома) викликає асоціації зі словом *resau* (сітка) [Deleuze, Guattari 1987, с. 28], проте цей асоціативний зв'язок є для поняття ризоми вторинним. До пояснення змісту цього поняття Ж.Дельоз і Ф.Ґваттарі залучають метафору кореня (сам термін "ризома" запозичено з біології, де він позначає тип кореня). Системі-кореню, яка є лінійною, зорганізованою навколо стрижня, вони протиставляють систему-кореневище – "цибулину", що містить приховане стебло *(tige)* [там само, с. 5]. Розвиток стрижневого кореню є детермінованим, передбачуваним, а приховане стебло кореневища може розвиватися куди завгодно та утворювати будь-які конфігурації. Ця випадковість несе у собі плюралістичну ідею множинності становлення.

Ризомі притаманна множинність форм: вона вподібнюється не тільки до цибулини, яка має шари, пов'язані між собою так органічно, що їх можна роз'єднати лише зруйнувавши їх цілісність, але й до повзучої трави, що покриває великі ділянки ґрунту. Перша метафора висвітлює принцип семантичної будови одиничного неправдивого висловлення, а друга –

організації множинних дискурсних реалізацій неправди. Розглянемо їх у цьому порядку.

Зміст окремого висловлення зорганізований за принципом включення одного шару в інший, тобто, зміст, співвідносний із предметною (референтною) ситуацією, є одним із складників змісту, співвідносного із комунікативною ситуацією, а точніше, "охоплюється" комунікативною ситуацією. Зміст одиничного неправдивого висловлення становить собою органічну єдність цих шарів, без якої неправда не має реальності буття. Для того, щоб неправда з'явилася на світ і почала розвиватися, необхідні сприятливі умови, знання про які становлять частину загального знання носіїв мови. Пояснимо це на прикладі:

1) *"What did you just take? Give it to me now!" I stuck out my hand, actually expecting that he would hand over whatever it was. <…> Gary's face was maddeningly deadpan. "I didn't take anything. You must be seeing things."*
*"**Bullshit**!"* (Cameron, 79)

Адресат розуміє, що адресант бреше стосовно того, що нічого не брав із місця злочину, оскільки на власні очі бачив протилежне. Його досвід свідчить про те, що зміст промовленого адресантом речення *I didn't take anything* у цій ситуації є хибним, а сам адресант – нещирим. На це вказує мовленнєва реакція адресата (*Bullshit!* – Нісенітниця!). Отже, інтерпретація адресатом змісту неправдивого висловлення відбувається з урахуванням інформації, отриманої візуально: лише за умови поєднання конвенційного змісту висловлення зі змістом, втіленим невербальними засобами у висловленні-цибулині "проростає" стебло неправди.

Метафоричний образ повзучої трави висвітлює властивості таких дискурсних реалізацій неправди, коли вона виходить за межі одного висловлення. Розглянемо приклади дискурсної реалізації множинної неправди, беручи до уваги сукупності ознак, які характеризують неправдиві висловлення, а також те, у який спосіб неправда здатна змінювати свій вигляд у плині дискурсу.

(2a) *He motioned to the truck's cargo hold. "Qu'est-ce qu'il y a lá-dedans?"*
[a] *"Hell if I know", Vernet replied in crude French.* [b] *"I'm only a driver".*
Collet looked unimpressed. "We're looking for two criminals." <…> The agent held up a passport picture of Robert Langdon. "Was this man in your bank tonight?"
Vernet shrugged. [c] *"No clue.* [d] *I'm a dock rat. They don't let us anywhere near the clients. You need to go and ask at the front desk"* (Brown, 194-195).

(2b) *The second agent said, "Sir, Central just heard from André Vernet at the Depository Bank of Zurich. He wants to talk to you privately. He is changing his **story**."*
"Oh?" Fache said.
Now Collet looked up.
"Vernet is admitting that Langdon and Neveu spent time inside his bank tonight."
*"We figured that out," Fache said. "Why did Vernet **lie** about it?"*
"He said he'll talk only to you, but he agreed to cooperate fully" (Brown, 296).

Директор банку (Андре Верне), який є адресантом низки неправдивих висловлень (a, b, c, d), вивіз із банку двох людей, яких розшукує поліція. У ситуації (2a) (перевірка на дорозі) він видає себе за водія вантажівки, якому нічого не відомо про порушників, тобто постає як суб'єкт неправди, вираженої

асертивно *(Hell if I know* – Нічого я не знаю; *I'm only a driver* – Я лише водій; *No clue* – Не маю про це найменшого уявлення; *I'm a dock rat* – Я працюю на вантажівці). У ситуації (2b) (звернення в поліцію) він за власною ініціативою визнає свою справжню ідентичність. У цьому фрагменті неправда перетворюється на правду під тиском зовнішніх обставин.

Обставини, що примушують суб'єкта неправди зізнатися, тобто ведуть до перетворення неправди на свою протилежність, можуть бути й суб'єктивними, наприклад:

(3a) *I could feel the warmth, the willingness to surrender, of her body. At any moment she would turn her face and I would to have to kiss her. "Alsion, I … don't quite know how to break the news." I took my arm away, and stood closer to the window, so that she could not see my face. "I caught a disease two or three months ago. Well … syphilis." I turned and she gave me a look – concern and shock and incredulity. "I'm all right now, but … you know, I can't possibly …"*

"You went to a …" I nodded. The incredulity became credulity. She looked down (Fowles, 249).

(3b) *She must have seen something torn and sad in my face, because she said, very gently, "What's wrong?"*

"I haven't had syphilis. It's all ***a lie****"* (Fowles, 269).

У цьому фрагменті подано ситуацію, в якій юнак зізнається в тому, що раніше казав дівчині неправду стосовно того, що нібито він хворий на сифіліс. Розвиток цієї ситуації характеризується зміною емотивного стану людини, в якій пробудилися почуття, що вона вважала забутими. Відповідно, ця людина постає як інший – оновлений – суб'єкт, здатний викрити неправду свого колишнього Его.

Розпізнання неправди адресатом може бути доволі складним процесом. Розглянемо наступний приклад:

(4a) *"So you know my mother?"*

[a] *"Sure, sure.* [b] *I worked on several committees with Kathy.* [c] *Haven't run into her a while.* [d] *I guess it's been three or four years.* [e] *Last time, I think it was a fund-raiser for literacy.* [f] *Book and author dinner at the Storeham."* [g] *The event had been written up in the Washington Post, with enough detail in the archives Gloria had looked up on-line to make her claim smooth* (Roberts, 235).

(4b) [h] *"She claimed to know my mother, but she didn't."* [i] *No one, Dru thought, absolutely no one referred to her mother as Kathy. It was Katherine, and on rare occasions, Kate. But never Kathy, never Kath. "I don't know what she was after, but I'm glad you came in when you did"* (Roberts, 238).

У наведеному діалозі жінка, яка каже неправду, намагається переконати свою співрозмовницю (Дру), що вона знає її мати. Повідомлювана самозванкою інформація є релевантною, тобто відповідає темі розмови. Проте її деталізація у висловленнях (c-f) становить собою випадок перевищення інформаційної норми, що саме по собі вказує на підвищену ймовірність неправди у цій ситуації. Повідомлені жінкою деталі відповідають дійсності, оскільки були взяті з газети (g). Причиною того, що адресат (Дру) починає підозрювати, що їй кажуть неправду, є надмірне багатослів'я жінки, що є не досить доречним, але вирішальним чинником є те, що остання, імплікуючи дружні стосунки з матір'ю Дру, вживає зменшувальне ім'я *Kathy* (b), яким її ніхто ніколи не називав (i).

5) *“My name is Dr. Popper. I’m a veterinarian, and* [a] *I’m working with the State of New York.* [b] *We’re surveying dog owners to see if they’ve been following up with inoculations for their pets.”<…>*

[c] *“Sugar died almost a year ago. She was hit by a car.”*

*I blinked. My **excuse** for questioning him had just flown out the window.*

[d] *“So why don’t you tell me why you’re really here?” His voice tinged with impatience.*

“I already told you. [e] *I’m here on behalf of the State of New York-“*

[f] *“Since when does the State of New York have a budget that allows for random checks of dog owners? The government can’t even keep track of convicted felons.”*

I had been found out (Baxter, 225-226).

Цей фрагмент становить собою діалог ветеринара (жінки), яка під приводом перевірки, чи зроблене собаці щеплення, з’являється в дім до власника останньої. Вона чергує істинні факти із вигаданими (a, b). З’ясовується, що собака загинув рік тому (c), про що у ветеринара має бути відповідний запис. Ця обставина є для адресата сигналом, що тут щось не так. Остаточний висновок про те, що йому кажуть неправду (d), він робить на підставі своїх позамовних знань про недостатність бюджету штату для таких перевірок (f).

Таким чином, висловлення визначається як неправдиве суб’єктом рефлексії (адресатом або спостерігачем, у якості якого може виступати й сам адресант неправдивого висловлення), який тлумачить його зміст у конкретних ситуативних умовах, “реагуючи на бідність висловлення і надолужуючи її примноженням смислу” [Фуко 2003, с. 192]. Неправда як ефект інтерпретації змісту висловлення виникає внаслідок комбінування, взаємного розташування ознак змісту висловлення та контексту, в якому воно промовляється, пропущених крізь свідомість суб’єкта рефлексії. Ці опосередковані людською свідомістю ознаки утворюють констеляції, що є унікальними для кожного окремого випадку (у тому числі, для кожного окремого суб’єкта). Гетерогенність цих ознак, їх належність до різних вимірів знака, а також залучення до процесу інтерпретації несеміотичних джерел інформації поряд зі знанням суб’єкта рефлексії про світ вказують на те, що неправда зумовлюється структурою дискурсу у цілому. Неправда успадковує таку ознаку останнього, як його плинність. Опис неправди – це опис того, яким чином суб’єкт рефлексії уявляє собі перебіг комунікації: таке знання не передбачає впевненості. Співвідносний з неправдою фрагмент картини світу позбавлений чіткості фотографії: це скоріше імпресіоністське полотно, розгорнуте у часі та просторі, суть якого оптимальним чином передає поняття ризоми як принципово аструктурного способу організації цілісності.

Література

Фуко М. Археологія знання: Пер. з франц. В.Шовкуна. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 326 с. *Deleuze G., Guattari F.* A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia: Transl. by B.Massumi. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987. – 610 p.